

Gelukkige dagen op de Kagerplassen (1942)
Tekening voor Truus door Herman de Kok

Hoe mijn vader wegbleef

Herman de Kok

30 juli 1918-5 mei 1945

GEDACHTENMACHT

*Alleen al dit te lezen. zelfs in vreedestijd
doet ons subiet dénken.*

*Zoals bijvoorbeeld aan oorlog
waarin afgunst, haat, leugen,
geweld en doodsangst heersen.*

Vastberaden verzet poogt deze nood te breken!

Nadien kan denken

*langs de weg
van harde kennis en zacht begrip
herdenken worden.*

Gedachten zijn immers immer Vrij!

Frederik Kargieter

Een vergeten vuurgevecht aan het rafelige eind van de bezettingstijd

Ter inleiding

In dit strikt persoonlijke verslag wordt teruggekeken op het laatste georganiseerde groepsverzet op 5 mei 1945 door vijftientig gewapende verzetsmannen uit Amsterdam-Oost tegen een veertig man tellende afdeling van de Duitse bezettingspolitie, de *Grüne Polizei*, bezig met een overval op het gebouw De Leeuw in de Valkenburgstraat vanwege het vermoeden van wapenopslag.

Mijn naam is Fred de Kok. Ik werd begin februari 1945 geboren op het diepste punt van de winter die de naam hongerwinter kreeg, waarin ca. 1400 Amsterdammers stierven door koude en voedselgebrek.

Drie maanden later sneuvelde mijn vader, Herman de Kok, 26 jaar oud, samen met drie medestrijders in dit, nu vergeten, vuurgevecht.

*8 weken na de geboorte van Fred met mama en oma Baars
(Één maand voordat mijn vader omkwam. Was hij de fotograaf?)*

Vergeeten, omdat de meeste mensen alleen bekend zijn met een andere, grotere schietpartij op de Amsterdamse Dam, die ook plaatsvond binnen de vier dagen van het rafelige eind van onze bezettingstijd, waarbij Duitse militairen op maandag 7 mei 1945 zesendertig burgers doodschoten, waaronder zes kinderen.

In 1997 kreeg ik Multiple Sclerose (MS), maar in 2004, toen mijn benen niet langer konden autorijden, drong het tot mij door, dat het leven als niet-gehandicapt definitief voorbij was. En juist toen werd ik er nogmaals op gewezen dat ik me, met een door Duitse kogels doorzeefde 26-jarige vader, beter zou voelen als ik ging uitzoeken hoe zijn sterven zich had afgespeeld. Lange tijd werd dat beter voelen niet bewaarheid. Zo smartelijk als de dood van hem was, zo pijnlijk bleek het om daarvan te verhalen als het je vader betreft, die je nooit kende en nooit bewust miste. Het echte verlies en verdriet was eerder voor zijn destijds even jonge echtgenote, mijn moeder. En ook voor de vader, moeder en broer van mijn dode vader. Mijn moeder hertrouwde niet en richtte zich de rest van haar leven vooral op mij.

Nu, na meer dan vijfenzeventig jaar zal die gebeurtenis op de dag, die sinds jaar en dag als *Bevrijdingsdag* gevierd wordt, en die mijn leven veranderde en vormde, dus alsnog verhaald worden.

'Kom vanavond met verhalen hoe de oorlog is verdwenen,' dichtte Leo Vroman, 'en herhaal ze honderd malen: alle malen zal ik wenen.'

Dat laatste is hier niet nodig, herdenken wél.

De familie

Mijn ouders, Herman de Kok en Truus Baars, trouwden in december 1943 na een verlovingstijd van vijf jaar. Ze hadden elkaar ontmoet bij de wandeltochten van jeugdvereniging 'Ons Huis', afdeling Oost aan de Amsterdamse Zeeburgerdijk en leerden elkaar goed kennen tijdens de jaarlijkse fietsvakantietochten van Ons Huis.

Ijsfuif van 'Ons Huis' op Texel 1937

Links en rechts van meisje met sjaal zitten Herman (met bril) en Truus

Truus (Geertruida Wilhelmina), geboren 6 september 1918, was de oudste dochter van Geertrui (roepnaam: "Truitje") Baars-Fluijter (1890) en Willem Baars (1894). Zij woonde toen met haar moeder en twee zusjes Rientje (1920) en Willy (1926) in de Eerste Van Swindenstraat 70, vlak bij het Dapperplein. Haar vader Willem Baars was in 1931 op 36-jarige leeftijd overleden aan de ziekte van Weil, die hij opliep bij een zwempartij in De Amstel.

De grote economische crisis die ook in 1931 toesloeg en tot 1941 zou duren, verzwaarde het leven van de weduwe Baars met haar dochters aanzienlijk. De

weduwe- en wezensteun van een ambachtsman, in een ijzergieterij noodzaakte de 40-jarige weduwe tot werken in de huishouding en thuisnaaiwerk om tenminste de kinderen te kunnen kleden en voeden. Zij wilde geen beroep doen op de Gemeentesteun, omdat haar drie dochters dan in speciale steunkousen zouden moeten lopen, die even opzichtig waren als de fietsplaatjes met gaten van de werkeloze steuntrekkers.

Herman (geboren 30 juli 1918 te Groningen) was de oudste zoon van Harmke de Kok-Klaasens (1893) en Chris Evert de Kok (1891, conducteur en vakbondsman bij de Spoorwegen). Hij woonde vanaf 1935 met zijn ouders en zijn broer Gerard (1925) aan de andere kant van de spoorbaan die de Dapperbuurt van de Indische Buurt scheidde – het Muiderpoortstation bestond nog niet – in de Madurastraat 16. Hij bezocht de driejarige Technische School aan het Timorplein.

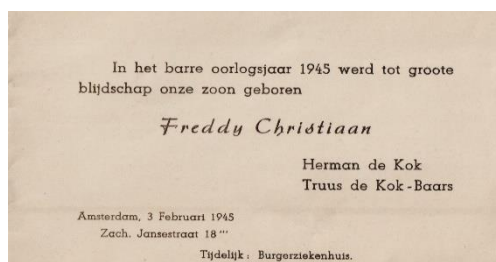
Hij vervulde zijn dienstplicht vanaf 1938 als 'hospik' bij de Geneeskundige Troepen, en had na de Duitse inval in mei 1940 als krijgsgevangene de lijken van de gesneuvelden op de Grebbeberg moeten begraven. Dat had hem, opgevoed in een sociaaldemocratisch gezin vanuit de idee "Nooit meer Oorlog", bijzonder sterk aangegrepen.

Herman en Truus de Kok betrokken na hun huwelijk een huurhuis in de Zacharias Jansestraat nr. 18 driehoog in de Watergraafsmeer. Inmiddels ging Nederland al bijna vier jaar gebukt onder het juk van de Duitse bezetting.

Begin februari 1945 berichtten Herman en Truus de geboorte van hun zoon Freddy.

Herman en Truus trouwen in december 1943

Het historisch kader

Bezetting

De Tweede Wereldoorlog begon met de Duitse inval in Polen op 1 september 1939 en eindigde bijna zes jaar later op 15 augustus 1945 met de overgave van Japan aan de vier *geallieerden*, te weten de Russische Unie van Sovjetrepublieken, de Verenigde Staten van Amerika, China en het Britse Rijk.

Voor Nederland begon deze oorlog met de Duitse inval op 10 mei 1940 en eindigde vijf jaar later op dinsdag 8 mei 1945. Het was de meest gewelddadige periode uit de Nederlandse geschiedenis sinds het ontstaan van het koninkrijk in 1815.

Op een bevolking van acht en een half miljoen inwoners stierven honderdtachtigduizend Nederlanders op onnatuurlijke wijze, honderd zesduizend van hen waren Joden, waaronder zeer veel baby's, kinderen en bejaarden.

Verzet

In het eerste jaar van de Duitse bezetting ontstond direct verzet daartegen en in maart 1941 werden de eerste verzetsplegers berecht als 'terroristen' en geëxecuteerd. Het verzet bestond toen vooral uit schriftelijke protesten tegen de Duitse verordeningen die politieke uitingen verboden en vanaf oktober 1940 op de anti-Joodse maatregelen. Later kwam daar vervalsing van identiteitsbewijzen, spionage, sabotage en aanslagen bij. In 1942 begonnen in Nederland de racistische deportaties van Joodse Nederlanders en veel mensen moesten zich verbergen bij een ander in huis of op de boerderij.

Deze 'onderduikers' moesten eten en daar waren distributiebonnen en geld voor nodig; ook was er hulp nodig voor de gezinnen van gevangengenomen verzetsmensen en zeelieden die voor de Engelsen en Amerikanen op Nederlandse schepen voeren.

Herman de Kok raakte al snel via 'Ons Huis' betrokken bij deze hulp, die onder andere verzorgd werd door het Nationaal Steunfonds (NSF) – waarvoor mijn vader kwam te werken in 1943. Het NSF was een illegale organisatie opgezet door de broers Walraven en Gijs van Hall en ene Plantinga, die via bankiers aan geld van 'De Nederlandse Bank' konden komen zonder dat de Duitsers het merkten.

Er waren miljoenen nodig, want het aantal onderduikers was in 1945 opgelopen tot driehonderdduizend, waaronder zich, naast de velen die het verplichte werken in Duitsland ('Arbeitseinsatz') wilden ontlopen, ook ongeveer achtentwintigduizend Joodse mensen en kinderen bevonden.

Ook mijn moeder zal een aandeel gehad hebben in het verzet, al vertelde zij daar nooit iets over.

Eerst na haar dood in 2001 bereikte mij het verhaal dat zij, hoogzwanger in oktober 1944, het waagde om naar het hoofdkwartier van de 'Sicherheitsdienst' in de Euterpestraat (nu Gerrit van der Veenstraat) te gaan, om daar haar gearresteerde schoonvader Chris de Kok op te halen. Deze werd als vakbondsman bij de NS verdacht van betrokkenheid bij, de grote spoorwegstaking die op 17 september door de regering in Londen uitgeroepen was.

Voor mijn vader zou dit waagstuk - waaruit bleek hoe moedig zij was - gezien diens verzetswerk, te riskant geweest zijn.

Vorming van de BS

Vanaf 1943 voltrok zich in Europa een ommekeer in het krijgsverloop. In de herfst van dat jaar werden de Duitse legers - waarvan de opmars in Oostelijk Rusland in januari bij Stalingrad gestuit was - definitief door Russische legers teruggedreven in westelijke richting.

De landing van Britse, Amerikaanse en Canadese legers in juni 1944 in bezet Frankrijk versterkte de hoop op bevrijding in heel West-Europa. In juli bereikten Russische legers de grens van het sinds oktober 1939 bezette Polen.

Eind augustus was heel Frankrijk bevrijd, en waren de Duitse legers gedwongen zich daaruit terug te trekken naar België, Nederland en hun 'Heimat'.

Toen op 3 september België werd bevrijd, verwachtte de Nederlandse regering te Londen een spoedige komst van Britse en Amerikaanse bevrijders. Daarom werden, de tot dan toe afzonderlijk opererende, verzetsorganisaties opgeroepen zich aan te sluiten bij de 'Binnenlandse Strijdkrachten'(BS). Deze organisatie zou bij de komst van de westelijke geallieerde bevrijders taken moeten overnemen van de Nederlandse politie, die al in 1940 de eed op de "Führer" had moeten afleggen.

Op die 3^e september benoemde de 64-jarige Koningin Wilhelmina haar schoonzoon, prins Bernhard, tot bevelhebber van alle verzetsmannen. Een maand later werd de bejaarde kolonel Henri Koot aangesteld als landelijk commandant van de BS in bezet Nederland. Hij maakte direct een onderscheid tussen een goed bewapende en militairgeoefende minderheid van de BS'ers, die aangeduid werd met "Strijdend Gedeelte" (SG) en de overgrote meerderheid van de BS, die de naam "Bewakingstroepen" (BT) droeg.

In deze periode konden nog niet alle BS-eenheden van het Strijdend Gedeelte beschikken over Britse wapens die 's nachts gedropt werden.

Drie bevrijdingsfasen

Tussen 14 september 1944 en 8 mei 1945 zijn er in Nederland drie afzonderlijke perioden van bevrijding geweest:

- Van 14 september 1944 tot eind november 1944 werd Zuid-Nederland grotendeels bevrijd door Britse en Canadese legers, aangevuld met Poolse en Amerikaanse divisies.
- Van eind maart 1945 tot 21 april 1945 werden delen van Oost- en Noord-Nederland bevrijd, waarbij de Canadese legers een hoofdrol speelden.
- Van de op vrijdag 4 mei 1945 aangekondigde bevrijding die op 5 mei zou ingaan, tot en met de intocht van de Canadese bevrijders in de drie westelijke provincies op dinsdag 8 mei 1945.

De derde bevrijdingsfase

Op de avond van 4 mei werd via de Britse radio de totale bevrijding van heel Nederland afgekondigd voor de - nog door honderdduizend bewapende Duitse militairen bezette - drie provincies Noord- en Zuid-Holland en Utrecht.

Daar was vooral in de grote steden de *hongerwinter*, die toen al zes maanden duurde en twintigduizend burgers het leven had gekost, nog niet voorbij.

Een week daarvoor waren de voedseldroppingen uit geallieerde bommenwerpers begonnen, geduld door de bezetter, die zeer goed begreep dat het einde van de oorlog naderde. Dat betekende echter niet dat de militaire nederlaag zomaar geaccepteerd werd. Het Duitse opperbevel wilde niet dat zijn militairen zich lieten ontwapenen door Hollandse 'terroristen' met vooroorlogse helmen en gekleed in blauwe "overalls" met wapens die maximaal 25 kogels achter elkaar konden afvuren.

Zo was het Strijdend Gedeelte van de Nederlandse Binnenlandse Strijdkrachten namelijk uitgerust.

In de nacht van 4 mei 1945 overlegde de Duitse generaal Blaskowitz in Utrecht met het oppercommando van de Wehrmacht in Noord-Duitsland. Hij besloot zich in de middag van 5 mei over te geven aan de Canadese luitenant-generaal Foulkes in bevrijd Wageningen. Daar ondertekende Blaskowitz het voorgelegde overgavedocument echter **niet**, maar nam het mee. De ondertekening vond plaats in de middag van zondag 6 mei. Zo besloeg de derde en laatste bevrijdingsfase in totaal vijf dagen, van 4 tot 8 mei 1945.

Het vergeten vuurgevecht in de Amsterdamse Valkenburgerstraat van 5 mei 1945, waarbij mijn vader het leven liet, viel in deze laatste fase.

Op naar het laatste groepsverzet

Mijn vader was vanaf januari 1945 ingedeeld bij een BS-knokploeg van de protestantse verzetsgroep 'Ordedienst' en functioneerde daarin als groepscommandant Geneeskundige Troepen binnen sectie 2 van het gewapende "Strijdend Gedeelte" (SG) van de Amsterdamse **Linie Oost** onder de Sectiecommandant Frits Witte. Hermans verzetsvriend Bertus Reijnen functioneerde vanaf februari 1945 als groepscommandant van het stengun-onderdeel van sectie 2. Deze sectie omvatte dertig man afkomstig uit de Indische Buurt, de Oosterparkbuurt, de Afrikaanderbuurt en de Watergraafsmeer.

Sectie 1 van het gewapende onderdeel van Linie Oost telde vijftig man afkomstig uit Betondorp en Diemen.

In de tuinderij van het landhuis 'Frankendael' aan de Middenweg in de Watergraafsmeer waren ongeveer 200 gedropte handvuurwapens (stengun, karabijn en pistool) verborgen bestemd voor de beide bewapende secties van Linie Oost.

4 mei 1945

In de middag van vrijdag 4 mei waren alle Amsterdamse BS'ers opgeroepen om zich te begeven naar hun consignatieadressen.

25 leden van sectie 2 werden thuis gewaarschuwd door de koerier van commandant Witte om zich te verzamelen in hun *geheime hoofdkwartier* aan de Nieuwe Heerengracht nr.76.

In dit al jaren leegstaande gebouw van het Gemeentelijk Waterleidingbedrijf, vlak bij de 17^e-eeuwse Portugese synagoge, gelegen in het centrum van de sinds 1942 door de deportaties ontvolkte Jodenbuurt, had de 'Ordedienst' in april 1945 een clandestien telefoonnetwerk laten installeren dat niet af te luisteren was. Dit net was verbonden met de Koepelkerk aan de Keizersgracht, waar landelijk BS-commandant Koot en gewestelijk commandant Overhoff van de Amsterdamse BS resideerden, en ook met een voormalig jeugdvormingscentrum, genaamd 'De Valk', gelegen in de Valkenburgerstraat direct naast het gebouw 'De Leeuw', met huisnummer 149. Dit pand was sinds 1932 een Joods verenigingsgebouw geweest met twee zalen voor publieke bijeenkomsten en moest van 1941 tot eind 1942 dienen als verplichte Lagere School voor Joodse schoolkinderen overgeplaatst uit openbare scholen.

De 'Ordedienst' wilde Gebouw 'De Leeuw' door ongewapende BS-bewakingstroepen uit de buurt in laten richten als noodhospitaal voor slachtoffers bij ontwapening van Duitse militairen na de bevrijding.

Gebouw 'De Valk' was speciaal bedoeld om gebouw 'De Leeuw' te bewaken en bij onraad het hoofdkwartier van sectie 2 via het clandestiene telefoonsysteem te waarschuwen.

De 25 opgeroepen leden van sectie 2 moesten die vierde mei zelf voor warme kleding, wandelschoenen en brood voor twee dagen zorgen. Zij moesten ook zelf de weg naar hun hoofdkwartier aan de Nieuwe Heerengracht zoeken. Bij binnenkomst ontvingen zij hun uitrusting: blauwe overall, (vooroorlogse) helm en wit-oranje armband met de opdruk "Amsterdam" en een vuurwapen, veelal een van de zeventien stenguns. Verlichting en verwarming waren daar niet meer aanwezig en de verzetsgroep moest

Na-oorlogs gebouw De Leeuw met de plaquette. Foto: Stadsarchief Amsterdam Beeldbank R.O. (1955)

In 1969 is dit gebouw samen met het 'oneven deel' van de Valkenburgerstraat afgebroken bij de bouw van de IJ-tunnel.

zich behelpen met olielampjes. De telefoon werkte wel, alleen te gebruiken door commandant Frits Witte. Ook was er een radio-ontvanger aanwezig, die afgesteld kon worden door de 51-jarige BS'er René Pijck.

Om 9 uur 's avonds op die vierde mei werd via Radio Herrijzend Nederland te Eindhoven het bericht ontvangen dat de Duitse legers in geheel Noordwest-Europa zich hadden overgegeven. In het grote en verduisterde leegstaande kantoor dat dienstdeed als hoofdkwartier zongen de 25 mannen van sectie 2 staande het Wilhelmus.

Rond middernacht kreeg Frits Witte via de clandestiene telefoonlijn van gewestelijk commandant Overhoff het uitdrukkelijke bevel **niet** de straat op te gaan om Duitse strijdkrachten en *Ordnungspolizei* te ontwapenen.

De mannen sliepen die nacht ongemakkelijk op de koude vloer of hangend op een stoel in de stank van de walmende olielampen.

5 mei 1945

In de ochtend had zich in gebouw "De Leeuw" een vijftigtal ongewapende BS'ers uit de wijk verzameld om het gebouw in te richten als noodhospitaal, waaronder ook een aantal koeriersters. "De Valk" was een commandopost en als zodanig bemand.

In het hoofdkwartier Nieuwe Heerengracht 76 waren de orders tot het ontwapenen van Duitsers nog steeds niet doorgekomen.

's Middags moet mijn vader in het hoofdkwartier, tijdens een groepsdiscussie over wraak op collaborateurs, landverraders en moffenhoeren, tegen zijn makker Bertus Reijnen gezegd hebben: "Vergeet niet dat het nog steeds oorlog is!"

Om zes uur luisterde de groep weer naar een uitzending van Radio Herrijzend Nederland, die een speciale bevrijdingsuitzending van de regeringsomroep Radio Oranje doorzond waarin premier Gerbrandy's eerste woorden waren: "Ge zijt vrij". Daarna sprak Koningin Wilhelmina; zij was met haar dochter Juliana op woensdag 2 mei vanuit Londen naar Brussel gevlogen en daarna per militaire voertuigen naar bevrijd Breda gereden. Haar eerste woorden waren: "Eindelijk zijn wij weer baas op eigen erf en aan eigen haard. (.) Voorbij is de nameloze druk van den vervolger, welke vijf jaar lang U heeft gekweld; voorbij is de verschrikking van de hongersnood."

De spertijd ging in om 9 uur 's avonds. Kort daarop rinkelde bij de groep van Frits Witte de telefoon: Theo, sectie-commandant in "De Valk" vroeg dringend om assistentie. Nadere bijzonderheden werden niet gegeven. Terstond stuurde Frits twee man op verkenning uit die, bij terugkomst een kwartier later, meldden dat er niets aan de hand was.

Intussen was het gaan schemeren en regende het flink. Frits was er toch niet gerust op en liet twintig van zijn mannen vrijwillig aantreden. In gesloten gelederen marcheerde de groep even later langs de Mozes en Aäronkerk en de Jodenbreestraat naar de Valkenburgerstraat. Niets wees op onraad, toen zij daar de hoek om kwamen (het was inmiddels donker geworden), stond tegen de gevel van "De Leeuw" een rij van zeker twintig BS'ers met de handen omhoog, terwijl de "Grüne Polizei" bezig was hen te fouilleren.

De gebeurtenissen speelden zich toen snel af.

Het vuurgevecht

Beide partijen waren verrast. Een "Grüne" riep "Achtung, Feuer!", er klonk het geklikklak van karabijnrendels, Frits riep "Verspreiden! Vuren!" en direct ratelden van alle kanten de salvo's. Het gerakketak van de machinepistolen, het geblaf van karabijnshots en de nijdige tik van een pistool. Enkele van de door de Duitsers gearresteerde BS'ers en degenen die het gebouw binnengevlucht waren, konden hierdoor weggelopen via de straat en de gracht.

Na ongeveer vijf minuten was de munitie aan beide zijden op en lag de straat in de stromende regen vol doden en gewonden. De overgebleven BS'ers waren de huizen

ingevlucht waar zij bij de bewoners een schuilplaats vonden. Van hergroeperen was geen sprake omdat de "Grünen" versterking kregen. Een Duitser bukte zich over een zwaargewonde BS'er en riep: "Hallo, Oberleutnant Koch, komm mal her!" De politieofficier maakte de BS'er met een pistoolschot af, hetzelfde gebeurde met een tweede zwaargewonde BS'er van sectie 2.

De nasleep

Enkele uren later reden twee koetsjes met paard van de PTT-Telegramdienst de straat in om op last van de SD de doden op te halen. Een was voor de vier mannen van de sectie Frits: Johan van Reede (29), Herman de Kok (26), Frederik Barend Jernberg (25) en René Pijck (51) en de andere voor acht 'Grünen'.

De gevangen genomen, ongewapende BS'ers werden door de Grünen opgesloten in de Marinekazerne, waaruit zij op last van de Duitse Marinecommandant de volgende dag werden vrijgelaten.

Opbaring van de 4 vier gesneuvelde verzetsstrijders met de erewacht van de BS

De dode BS'ers werden pas in de loop van 6 mei

teruggevonden in de toen als morgue ingerichte Zuiderkerk. Ze waren neergeworpen als oud vuil. Snel werden ze opgebaard, gekleed in overall, met koppel en armband en twee man van de sectie Frits betrokken de erewacht.

De familieleden van de doden werden op maandag 7 mei gewaarschuwd.

Chris de Kok, mijn opa, moest zijn zoon komen identificeren. Mijn moeder mocht haar man niet zien.

De begrafenis

Enkele dagen later (*vrijdag 11 mei 1945*) werden hun stoffelijke resten, nadat de begrafenisstoet door het nog steeds feestvierend Amsterdam was getrokken, door de Gemeente Amsterdam met militaire eer ter aarde besteld in een viermansgraf. Dit gebeurde op de begraafplaats "Zorgvlied" aan de Amstel, nadat vertegenwoordigers van 'Ons Huis', van het NSF, van de Linie Oost, de hoofdveldprediker majoor dominee Bik en hoofdaalmoezenier pater Suasso de Lima de Prado toespraken gehouden hadden. De Politiestaf-muziekkapel speelde het Wilhelmus en 'Wilt Heden Nu Treden'.

Het rafelige einde van de bezetting

Mijn vader is gedood in de periode van vier dagen waarin de capitulatie wel afgekondigd was, maar niet werd nageleefd.

De stilzwijgende wapenstilstand tussen bevrijders en bezetters in de laatste fase van de bevrijding in de periode van 18 april tot 9 mei 1945 heeft voor verwarring en frustratie gezorgd, vooral bij de BS'ers in de drie hongerprovincies. Toen in de avond van 4 mei bekend werd dat de Duitsers in Noord-West Europa om 8 uur de volgende ochtend zouden capituleren, gingen veel mensen enthousiast de straat op waarna de meesten snel merkten dat zowel de *Wehrmacht* als de 'Grüne' *Ordnungspolizei* geenszins van plan waren de wapens neer te leggen voor anderen dan de Geallieerde bevrijdingstroepen. De opvolger van Hitler, Admiraal Dönitz, liet vanuit Duitsland weten dat er sprake was van

'Waffenruhe' en niet van overgave, laat staan capitulatie. Op 5 mei om 16.30 uur werd te Wageningen door de Canadese generaal Foulkes aan de Duitse opperbevelhebber Blaskowitz een overgaveformulier overhandigd, dat deze in ontvangst nam en pas na 24 uur - zondag 6 mei dus - weer kwam ondertekenen.

Ondertussen vierde vooral het al bevrijde Nederland alvast de bevrijding. In feite waren echter de provincies Noord- en Zuid-Holland en Utrecht nog bezet; bovengronds gekomen BS'ers kwamen meerdere malen in een vuurgevecht met bewapende Duitsers. Zo vielen er buiten de vier van de sectie Frits Witte bij een schietpartij op de Dam maandagmiddag 7 mei nog eens 39 Nederlandse burgerdoden. In totaal vielen er alleen in Amsterdam minstens 66 Nederlandse doden, voordat op dinsdag 8 mei de Britse (Canadese en Poolse) militaire bevrijders daar arriveerden.

De aangekondigde capitulatie begon op 5 mei 1945, de feitelijke vier dagen later op 9 mei. Dr. L. de Jong schrijft in zijn levenswerk hierover (Deel 10 pp. 1438-1439):

*"Het westen des lands (..) kende van vrijdagavond 4 tot dinsdag 8 mei een vreemd inter-regnum waarin de bezetter, hoezeer ook verslagen, de macht nog in handen had. (..) Een, als wij het woord mogen gebruiken, rafelige bevrijding dus; een bevrijding ook (..) zonder moeite, zonder strijd, zonder offers, zonder glorie, niet zozeer militair als wel administratief van aard - inderdaad: met één pennestreek voltrokken (..) en wel op het moment waarop de koppige Blaskowitz op zondag 6 mei in Wageningen zijn handtekening zette onder de hem daags tevoren voorgelegde **Articles of Surrender** oftewel **Übergabebefehle**.*

De bezetting was ten einde."

In mei 1945 waren 950.000 van de 9 miljoen Nederlanders - dat is één op de tien - nog niet uit het buitenland teruggekeerd, 130.000 zouden nooit terugkeren.

Herdenkingen van de vier doden

In juli 1946 kwam een grafmonument voor hun gemeenschappelijk graf op Zorgvlied gereed, gemaakt door beeldhouwer Marius van Beek voor een bedrag van 150 gulden, ingezameld door de oud-strijdmakkers van Linie Oost.

Monument gevallen jongen

Het z.g. hoogrelief stelde een treurende liggende naakte man voor, steunend op zijn arm. Het gebeitelde opschrift luidde:

*Niemand heeft grotere liefde
dan wie zijn leven geeft voor zijn vrienden.*

Sprekers bij de onthulling waren majoor dominee Bik, Frits Witte, Lucas Bakker namens de commandant van Linie Oost en de heer H. Vermeulen, voorzitter van de bond van oud-BS'ers.

Mijn moeder, Truus de Kok, ging daarna over tot de onthulling van het monument.

Een jaar later werd, mede dankzij een inzameling bij medewerkers van 'Het Parool' opnieuw een gedenkteken aan de vier gevallen gewijd. Een bronzen plaquette aangebracht in de gevel van gebouw 'De Leeuw', werd in december 1947 onthuld door de burgemeester van Amsterdam, d'Ailly, in aanwezigheid van mijn moeder.

Deze plaat is na enkele verhuizingen na de afbraak van gebouw 'De Leeuw' in 1970 in verband met de aanleg van de IJ-tunnel en later van de Metro, vandaag de dag nog te bezichtigen in de muur van de Anne Frankstraat, nét over de brug over de Nieuwe Herengracht die bij de Henri Polaklaan uitkomt en achter het Wertheimparkje ligt.

Het groepsgraf werd in 1970 opgeheven en de stoffelijke resten zijn verspreid herbegraven op het ereveld Loenen van de Oorlogsgravenstichting bij 'De Woeste Hoeve' op de Veluwe. Het tufstenen reliëf is door zure regen verloren gegaan.

Zelf heb ik een heel vroege herinnering aan mijn eerste – nauwelijks bewuste – dodenherdenking op 4 mei 1948 bij het groepsgraf. We gingen van huis af met de tram, mijn moeder, oma Baars, opa en oma De Kok, ik op schoot bij mijn moeder, naar de zuidkant van de Amstel. Daarna werd ik gedragen naar Zorgvlied. Het grind knarste onder de voeten van de stille donkere groep. Ik liep als driejarige peuter aan de hand van opa De Kok, die mijn toezienend voogd was, samen met mijn moeder en anderen achter ons naar het groepsgraf met het tufstenen monument. Het verbeeldde een scheefgevalle naakte man, daarnaast waren vier stalen Nederlandse helmen op het graf geplaatst.

Na 1949 ben ik nog twee keer bij het groepsgraf geweest. In 1950 met mijn moeder en grootouders bij de dodenherdenking. Ik herinner me de stilte, het ruisen van de bomen, er waren geen toespraken en het kleine groepje rouwenden in donkere jassen was ook deze keer vanuit Oost met de tram naar het zuidelijke Zorgvlied aan de Amstel gekomen. In 1963 was ik er als 18-jarige scholier, in de vroege ochtend van een zomerdag, na een eindexamenfeest met drank en dans bij een leerling van het Montessorilyceum. Een uitgestorven begraafplaats, de groene legerhelmen waren verdwenen en de witstenen treurende man op de gedenksteen was volkomen onherkenbaar verweerd.

Mijn afwezige vader

Tot mijn dertiende jaar was mijn vader een foto in de slaapkamer van mijn moeder. Er werd slechts zelden over hem gesproken. Mijn moeders verdriet was te groot, wat ik pas na haar dood in 2001 ten volle besepte. Ook het verdriet van mijn grootvader is me ontgaan. Toch was de vader die ik nooit gekend heb in mij aanwezig en is hij dat nog steeds. Tante Wil, de jongste zuster van mijn moeder, vertelde me dat Herman vrolijk was en aardig. Neef Ben vertelde me in 2009 dat zijn moeder, de andere zuster, mijn vader charmant vond. Ik herinner me een brief aan mijn moeder uit 1973, waarin beschreven wordt hoe mijn vader vol trots aan zijn verzetsvrienden vertelde over zijn babyzoon, geboren in februari 1945. Schaarse typering uit de tweede hand.

Gemist heb ik mijn vader nooit. Mijn moeders liefde voor hem en voor mij overheerste. Tegen het laatste heb ik mij vaak verzet. Daar voel ik me schuldig over, nu het te laat is.

Mijn afwezige vader zal altijd in mij blijven wonen.

Fred de Kok, voorjaar 2022

EUROPESE CAPITULATIE CHRONOLOGIE

17 april 1945	Geallieerde en Russische troepen ontmoeten elkaar in Duitsland bij de rivier de Elbe.
25 april	Russische troepen sluiten de Duitse hoofdstad Berlijn in, waar staatshoofd, regeringsleider en opperbevelhebber Adolf Hitler verblijft. Hij vaardigt een arrestatiebevel uit voor zijn opvolger Hermann Göring.
27 april	Reichsführer-SS Heinrich Himmler biedt de Geallieerden wapenstilstand aan.
28 april	'Duce' Benito Mussolini gedood door Italiaanse verzetsstrijders.
29 april	Hitler vaardigt arrestatiebevel voor Himmler uit, benoemt Karl Dönitz tot 'Gross-Admiral' en tot zijn opvolger. Tevens huwt hij Eva Braun. Eerste voedsel-'droppings' in bezet West-Nederland.
30 april	Partijleider van de NSDAP, regeringsleider en <i>Führer</i> van het Duitse volk (Adolf Hitler) pleegt zelfmoord.
dinsdag 1 mei 1945	Nieuwe Duitse Rijksregering o.l.v Gross-Admiral Karl Dönitz; Seyss-Inquart wordt Reichsaussenminister en vertrekt 2 mei uit Nederland naar Flensburg in Sleeswijk Holstein, de zetel van de nieuwe regering.
woensdag 2 mei	Capitulatie van de Duitse strijdkrachten in Berlijn en München. HM Koningin Wilhelmina vliegt in het geheim van Engeland naar het bevrijde Breda.
donderdag 3 mei	Capitulatie van de Duitse strijdkrachten in Italië.
vrijdag 4 mei	Ondertekening capitulatie Duitse strijdkrachten in Noord West Europa op de Lüneburger Heide ingaand 5 mei 1945 om 08.00 uur.
zaterdag 5 mei	De Duitse strijdkrachten in Nederland ('Festung Holland'), afgesneden van het Reich sinds 18 april 1945, achten zich niet gebonden aan de capitulatie op de Lüneburger Heide. Capitulatie van de Duitse strijdkrachten in de Ostmark (Oostenrijk).
zondag 6 mei	Ondertekening van overgave Duitse strijdkrachten in Nederland.
maandag 7 mei	Ondertekening onvoorwaardelijke capitulatie van alle Duitse strijdkrachten in het <i>Supreme Headquarters Allied Expeditionary Forces (SHAEF)</i> te Reims ingaand 8 mei 1945 23.01 uur.

dinsdag 8 mei	Churchill en Truman roepen 'Victory in Europe-Day' (V-E Day) uit.
woensdag 9 mei 00.05 uur	Ondertekening onvoorwaardelijke capitulatie 'Gross-Deutschland' door Reichs-präsident Dönitz te Berlijn. Stalin roept deze dag uit tot Dag van de overwinning op Nazi-Duitsland. Begin van de ontwapening van Duitse strijdkrachten in Nederland.
woensdag 23 mei	Arrestatie 'Oberkommando der Wehrmacht' en 'Deutsche Reichsregierung' als oorlogsmisdadigers te Flensburg.
dinsdag 5 juni 1945	Duitsland opgedeeld in vier bezettingszônes zonder centrale Duitse regering
dinsdag 19 juni 1945	Laatste Duitse militairen in Nederland ontwapend

Verantwoording

De gebeurtenissen van en rond het vuurgevecht in Amsterdam op 5 mei 1945 zijn beschreven in het 'onafhankelijk dagblad 'De Nieuwe Amsterdammer' van zaterdag 11 mei 1945, Het Parool van 19 augustus 1946, Het Vrije Volk van 14 augustus 1947, Amsterdams Logboek van Evert Werkman in Het Parool van 26 maart 1974 en Deel 10: *Het laatste jaar* van 'Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog' van Dr. L. de Jong. (Pagina 533-899 en 1383-1439).

Essentiële persoonlijke informatie kreeg ik in 2017 van Bert Reijnen, de zoon van de stengun-groepscommandant Bertus Reijnen die gewond raakte bij het vuurgevecht en van de straat opgenomen werd door een Surinaamse bewoner van de Valkenburgerstraat.

Dank gaat uit naar vriend Frans Bollen, schrijver Chris Rippen en mijn vrouw Marijke. Zonder hun hulp was dit artikel niet gereedgekomen.

NASCHRIFT

Aan het laatste deel van een lang leven - zonder vader, broertjes en zusjes – na een opvoeding door een alleenstaande moeder. Zij heeft me destijds impliciet ervan weten te doordringen dat alle levende wezens – planten, dieren en mensen – belang hebben bij een vorm van vriendschap. Al deze wezens hebben me keer op keer blij kunnen verrassen met hun zuivere aandacht en schoonheid.

Weliswaar nu te laat terugkijkend: Mamma bedankt.

Truus de Kok-Baars in 1965, 46 jaar (Foto: Fred de Kok)

Het verhaal over mijn vader wordt gepubliceerd in 2 delen in de Nieuwsbrief van de Vereniging van Kinderen van Verzetsdeelnemers 1940-1945: resp. in het zomer- en herfstnummer 2022. Mijn verhaal is geredigeerd door Minka Kaszó, eindredacteur van de nieuwsbrief. Zij illustreerde ook mijn verhaal met eigen foto's van mijn familie en mijzelf met archieffoto's.